

Sławomir Józwiak

Wyprawa armii krzyżackiej z Prus do Estonii w latach 1343-1344

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 495-501

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sławomir Józwiak

Wyprawa armii krzyżackiej z Prus do Estonii w latach 1343—1344

Przebieg wielkiego powstania Estów, które początkowo objęło swoim zasięgiem obszary formalnie podległe Danii (Haria i Wironia), później natomiast rozlało się na terytoria władztw biskupa ozylskiego i inflanckiej gałęzi Zakonu Krzyżackiego (Wiek, Ozylia) doczekało się już naukowej analizy¹. Dotychczas jednak badacze bliżej nie zainteresowali się jednym z bardziej interesujących epizodów tych wydarzeń, którym był niewątpliwie udział w tłumieniu tego powstania armii krzyżackiej wysłanej w tym celu z Prus przez wielkiego mistrza na prośbę zwierzchnika gałęzi inflanckiej. Znaczenie tego faktu jest o tyle istotne, iż w XIV—XV w. poza tym jednym uchwytym źródłowo przypadkiem takie bezpośrednie operacje militarne wojsk krzyżackich z Prus na obszarze Inflant nie miały miejsca. Analizowany tu więc epizod ze wzajemnych relacji obu gałęzi zakonnych chociażby z tego tylko powodu był wyjątkowy i zasługuje na szczególną uwagę.

Jak zgodnie podają źródła narracyjne, powstanie rozpoczęli w nocy z 22 na 23 kwietnia 1343 r. Estowie zamieszkujący podległą formalnie Danii Harię². Przyczyny tego gwałtownego i krwawego zarazem wybuchu niezadowolonej ludności autochtonicznej nie są do końca jasne. Kronikarz krzyżacki Wigand z Marburga podał, że spowodował je ucisk, który rdzenni mieszkańcy cierpieli z rąk miejscowych rycerzy niemieckich, wasali króla duńskiego³. Początkowe sukcesy powstańców sprawiły, iż bardzo szybko w całą sprawę zaangażowali się Krzyżacy z gałęzi inflanckiej, poproszeni zresztą o to przez estońskie rycerstwo niemieckie, które w zaistniałej sytuacji nie mogło liczyć na pomoc ze strony swojego duńskiego monarchy. Dla Zakonu przebieg wydarzeń był korzystny, gdyż już od końca lat trzydziestych XIV w. aktywnie angażował się on w akcję mającą na celu pozyskanie Estonii⁴. Po podjętej 4 maja 1343 r. nieudanej próbie rokowań z powstańcami, Krzyżacy pobili ich w stoczonej dziesięć dni później bitwie pod Rewlem. Jednocześnie Zakon bardzo szybko starał się utrwalić swoją pozycję na opanowywanych terytoriach Estonii. Na mocy układu zawartego 16 maja 1343 r. z reprezentacją tamtejszego rycerstwa

1 F. G. v. Bunge, *Das Herzogthum Estland unter den Königen von Dänemark*, Gotha 1877, s. 67 i n.; J. Kostrzak, *Narodziny ogólnoinflanckich zgrupowań stanowych od XIII do połowy XV wieku*, Warszawa—Poznań—Toruń 1985, ss. 33—35; S. Neitmann, *Von der Grafschaft Mark nach Livland. Ritterbrüder aus Westfalen im livländischen Deutschen Orden*, Köln—Weimar—Wien 1993, s. 67 i n.

2 *Die jüngere Livländische Reimchronik des Bartholomäus Hoeneke 1315—1348*, hrsg. v. K. Höhlbaum, Leipzig 1872 (dalej: Hoeneke), s. 19 i n.; *Hermanni de Wartberge Chronicon Livoniae*, hrsg. v. E. Strehlke, w: *Scriptores rerum Prussicarum*, hrsg. v. T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Bd. 2, Leipzig 1863 (dalej: Wartberge), s. 70.

3 *Die Chronik Wigands von Marburg*, hrsg. v. T. Hirsch, w: *Scriptores rerum Prussicarum*, hrsg. v. T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Bd. 2, Leipzig 1863 (dalej: Wigand), s. 501.

4 F. G. v. Bunge, op. cit., ss. 65—68; J. Kostrzak, op. cit., ss. 33—34; S. Neitmann, op. cit., s. 67.

przejął z pominięciem władz duńskich władzę nad całą Harią i Wironią oraz obsadził zamki w Rewlu i Wesenbergu. Formalnie Krzyżacy z gałęzi inflanckiej nie kwestionowali wówczas jeszcze zwierzchnictwa duńskiego nad tymi obszarami, gdyż zobowiązywali się do zwrotu pozyskanego terytorium po spłacie poniesionych kosztów⁵. Te początkowe sukcesy polityczne i militarne nie były jednak trwałe, gdyż sytuacja szybko zaczęła wymykać się spod kontroli. Powstańcy estońscy uzyskali bowiem pomoc Republiki Pskowskiej, której wojska pod koniec maja uderzyły na obszary władztwa terytorialnego biskupów dorpackich. Co więcej, 24 lipca 1343 r. wybuchło powstanie ludności autochtonicznej w inflanckiej Ozylii. Przekazy trzech najważniejszych źródeł narracyjnych, relacjonujących przebieg tych wydarzeń, zgodnie podają, że w zaistniałej sytuacji w akcję militarną na omawianych obszarach włączyła się gałąź pruska Zakonu⁶. O pomoc do wielkiego mistrza Ludolfa Kōniga miał się mianowicie listownie zwrócić mistrz inflancki Burchard von Dreyleben⁷. Najwyższy zwierzchnik krzyżacki w odpowiedzi na tę prośbę niezwłocznie wyekspediował armię liczącą 600–700 konnych⁸, w skład której z pewnością wchodziłi komturzy z ziemi chełmińskiej⁹. Kronikarz Wigand z Marburga jako uczestników tej wyprawy imiennie wymienił ówczesnego komtura brodnickiego Henryka Dusemera, który — jak to wynikałoby z treści tego źródła — był jej dowódcą, Jana Nothafta — komtura bierzgłowskiego i Konrada von Gartow — pokrzywieńskiego¹⁰.

Istnieje nie wykorzystywane dotychczas przez badaczy źródło dokumentowe, dzięki któremu możliwe jest poszerzenie wiedzy na temat urzędników krzyżackich biorących udział w tej ekspedycji. Jego treść przynosi ponadto pewne dodatkowe informacje odnośnie datacji omawianych wydarzeń. W kopiarzu komturstwa pokarminskiego, sporządzonym około 1400 r., zachował się odpis dokumentu wystawionego 14 maja 1343 r. w Pokarminie przez wielkiego mistrza Ludolfa Kōniga, mocą którego ten ostatni nadał niejakim Stenyaude, Tustimowi i Slowotowi trzecią część dóbr położonych w miejscowości Cawern (dzisiaj nie istniejąca, znajdowała się ona w odległości około 20 km na południowy zachód od Królewca). W kontekście prowadzonych tu rozważań szczególnie interesująca jest lista świadków tego dokumentu, w której w kolejności zostali wymienieni: „Hinricus de Bouenten magnus commendator, Hinricus Thusemer commendator in Strosberg, Hinricus de Ebleiben commendator in Brandenburg, Johannes Nothaft commendator in Birglaw, Fridericus de Rynstein commendator in Aldin Huse”¹¹. Nigdy nie zdarzało się, aby w zawartych w tym kopiarzu jakichkolwiek odpisach dokumentów nadań dla miejscowości położonych w granicach komturstwa pokarminskiego występowali w tak dużej liczbie komturzy z ziemi chełmińskiej. Gdy porówna się

5 F. G. v. Bunge, op. cit., s. 68 i n.; J. Kostrzak, op. cit., s. 34.

6 Hoeneke, s. 27 i n.; Wartberge, s. 71; Wigand, s. 503; F. G. v. Bunge, op. cit., s. 72.

7 „Meister Borchart schref klagelick an den hochmeister to Prussen umb hulpe und dede ohme dissen jamerlichen handel in Liflandt kundt” — Hoeneke, s. 29; por. również Wigand, s. 503.

8 Zachowane przekazy kronikarskie podają bardzo dokładne dane, jeśli chodzi o liczebność armii krzyżackiej wysłanej z Prus do tłumienia powstania Estów. Hoeneke informował, że liczyła ona „2 cumpters, 27 broders und 600 wolgerusteder mann” — Hoeneke, s. 29. Z kolei w kronice Hermana von Wartberge wspomniano 630 „viros strenuos et armis expeditos” — Wartberge, s. 71. Wreszcie Wigand z Marburga podał, że armia ta liczyła w sumie 700 konnych — Wigand, s. 503.

9 Wigand, s. 503.

10 Ibidem.

11 Handfestensammlung Brandenburg, Niedersächsische Landesbibliothek Hannover, Ms XIX, 1083 (dalej: HBH), k. 103v–104.

listę świadków z tego dokumentu z przekazem Wiganda z Marburga na temat uczestników wyprawy do Estonii w 1343—1344 r., zauważa się, że w obu tych źródłach pokrywają się aż dwa z trzech nazwisk, a mianowicie komtura brodnickiego Henryka Dusemera i bierzgłowskiemu Jana Nothafta¹². Kronikarz krzyżacki wspominał również o udziale w tej wyprawie komtura pokrzywińskiego, nie wymienionego w dokumencie z 14 maja 1343 r., w dyplomie tym natomiast wzmiankowano jeszcze komtura starogrodzkiego Fryderyka von Rynstein¹³. Nic nie stoi na przeszkodzie, by uznać, że ten ostatni również wziął udział w omawianej wyprawie. Przytoczone tu fakty wskazywałyby więc na to, że już 14 maja 1343 r. w Pokarminie nad Zalewem Wiślanym znalazła się armia pod dowództwem komturów z ziemi chełmińskiej zmierzająca już być może w kierunku Estonii. Poważne kłopoty sprawia niestety problem datacji omawianej wyprawy i trasy jej przemarszu w kierunku Inflant. Źródła narracyjne informują bowiem, iż powstanie Estów w Harii wybuchło w nocy z 22 na 23 kwietnia 1343 r.¹⁴ Z ich treści wynikałoby również, że o pomoc militarną mistrz inflancki miał zwrócić się do wielkiego mistrza dopiero w kontekście dramatycznych wydarzeń z końca maja—lipca 1343 r. (najazd Pskowian na biskupstwo dorpackie, wybuch powstania na Ozylii)¹⁵. W tym kontekście zastanawia obecność w Pokarminie uczestników krzyżackiej wyprawy do Inflant już 14 maja 1343 r. Data wystawienia tego dokumentu nie wzbudza w każdym razie żadnych podejrzeń¹⁶. Czy omawiana ekspedycja wyruszyła więc szybciej, niż to wynikałoby ze źródeł narracyjnych? A może armia ta początkowo została zebrana w innym celu i dopiero później wykorzystano ją do działań militarnych w Inflantach i w Estonii. Być może w pierwotnym zamierzeniu miała ona być użyta do przeprowadzenia ofensywnego ataku na wschód (na obszary litewskie), a nagle wydarzenia w Estonii i w Inflantach zweryfikowały te plany najwyższych władz zakonnych¹⁷. Jest całkiem możliwe, że już w maju—sierpniu 1343 r. armia ta prowadziła jakieś walki z Litwinami na wschodnim pograniczu krzyżackiego władztwa terytorialnego w Prusach, nie ma jednak na to

12 Wigand, s. 503.

13 Ibidem; HBH, k. 103v—104. Badaczom dotychczas nie był znany żaden komtur starogrodzki z lat czterdziestych XIV w., źródło to zawiera więc unikatową informację na jego temat. Wspomnianego tu Fryderyka można chyba utożsamiać ze znanym z lat 1332—1333 kompanem wójta biskupa sambijskiego — por. K. Scholz, *Beiträge zur Personengeschichte des Deutschen Ordens in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts*, Münster 1969, ss. 154—156.

14 Hoeneke, ss. 19—20; Wartberge, s. 70.

15 Hoeneke, s. 29; Wartberge, s. 71; Wigand, s. 503.

16 Wspomniany zapis datacji w tym dokumencie brzmi: „feria quarta proxima post dominica qua cantat[ur] cantate” — HBH, k. 103v—104. W 1343 r. niedziela „Cantate” przypadła na 11 V — por. *Chronologia polska*, red. B. Włodarski, Warszawa 1957, s. 392. Z pewnością w dyplomie tym nie mogło być również pomyłki w dacie rocznej, gdyż jak wynika z przekazu Wiganda z Marburga, komturzy z ziemi chełmińskiej wrócili z Inflant do Prus na Wielkanoc 1344 r. — Wigand, s. 504. Ponadto wielki mistrz, który był wystawcą tego dokumentu, w maju 1344 r. przebywał na Pomorzu Gdańskim — por. M. Armgart, *Die Ausstellungsorte der Land- und Hochmeisterwunden in Preußen bis zum Jahre 1351*, Preußenland, 1991, Bd. 29, nr 1/2, s. 22.

17 Wiadomo, że między majem a czerwcem 1343 r. władze krzyżackie utworzyły nowe komturstwo z siedzibą w Sątocznie. Wiązało się to niewątpliwie z przygotowywaną wówczas nową fazą ekspansji terytorialnej w kierunku Litwy i Żmudzi — por. S. Józwiak, *Przekształcenia administracyjne na południowo-wschodnich rubieżach państwa krzyżackiego w latach czterdziestych XIV wieku*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1999, nr 1, s. 4 i n. W każdym razie strona litewska — jak wynika z przekazu Wiganda z Marburga — miała wykorzystać trudną sytuację gałęzi inflanckiej i przed 15 VIII 1343 r. pustoszyć okolice Rygi — Wigand, s. 502. Zagrożenie ze strony litewskiej spowodowało najprawdopodobniej pozostawienie we wrześniu—październiku 1343 r. części armii krzyżackiej przybyłej do Inflant z Prus pod wodzą komtura brodnickiego Henryka Dusemera w Rydze — Wigand, s. 503.

żadnych dowodów. Źródła narracyjne różnie podają również datę przybycia do Rygi omawianej ekspedycji wojsk zakonnych z Prus. Wigand z Marburga wspomniał, iż stało się to 17 września 1343 r., nie wyjaśnił niestety przy tym, jaką drogą armia ta dotarła do Inflant¹⁸. Ciekawe szczegóły na ten temat zostały zawarte w kronice Hoeneke'go. Z przekazu tego wynika, że ekspedycja ta przybyła do Rygi 31 października drogą morską, wywołując dużą radość mistrza inflanckiego i mieszkańców, znacznie wyolbrzymiających jej liczebność¹⁹. Jeżeli zgodnie z zawartą w tym źródle informacją przyjąć, że armia ta została do Rygi przetrzucona drogą morską, to musiało być to spowodowane odcięciem drogi lądowej przez Litwinów. Zgadzałoby się to z przekazem Wiganda o prowadzonej przed 15 sierpnia 1343 r. operacji militarnej Kiejstuta i Olgerda wzdłuż Dźwiny w kierunku Rygi²⁰. W każdym razie po przybyciu armia krzyżacka z Prus przeszła pod rozkazy mistrza inflanckiego Burcharda von Dreyleben, który miał dokonać jej podziału na trzy części. Pierwsza pod dowództwem komtura brodnickiego Henryka Dusemera miała pozostać w Rydze, druga, na której czele stanął komtur pokrzywieński Konrad von Gartow, została wysłana do Felina, natomiast trzecia — wraz z komturem bierzgłowskim Janem Nohaftem — do Białego Kamienia. W tym miejscu przekaz Wiganda nie jest do końca jasny, gdyż wynika z niego, że mistrz inflancki jedną z tych grup przyłączył do swojej armii, nie wiadomo niestety którą. W tym kontekście nie da się również bezspornie wykazać, czy w rozpoczętej w listopadzie 1343 r.²¹ ofensywie przeciwko powstańcom brała udział całość wojsk krzyżackich z Prus²². Być może nie, na co obok nie do końca zrozumiałego w swojej wymowie przekazu Wiganda wskazywałyby również pośrednio fragmenty zawarte w kronikach Hoeneke'go i Hermana von Wartberge. Wynikałoby z nich, że drugą część operacji militarnej, mającej na celu stłumienie powstania na Ozylii, przeprowadzono po zgrupowaniu większych sił, wśród których znalazła się również armia zakonna z Prus²³. Wyprawa ta miała wyruszyć w lutym 1344 r.²⁴ Po ciężkich walkach Krzyżakom udało się osiągnąć tam jedynie połowiczny sukces. Z przekazu Hoeneke'go wynika, że zginął wówczas jeden z dygnitarzy

---

18 Wigand, s. 503.

19 „De sulve [wielki mistrz — S.J.] sande ohme [mistrzowi inflanckiemu — S.J.] sobalde 2 cumpters, 27 broders und 600 wolgerusteder mann. De quemen to Rige mit schepen an am avende aller Gots hilligen [31 X]. Ohrer ankumpst wort de meister fro, vordedele dat folck hen und wedder. Dat geschrig quam thor stundt averall, dat de homeister teindusent mann inn Liflandt gesendt hedde” — Hoeneke, s. 29. Autor tego przekazu wspominał o dwóch komturach stojących na czele armii krzyżackiej przybyłej z Prus. Porównując tę wzmiankę z informacjami zawartymi w kronice Wiganda i w dokumencie z 14 V 1343 r. można by wnosić, że liczba ta nie jest ścisła, gdyż było ich co najmniej czterech — por. powyższe rozważania.

20 Wigand, s. 502.

21 Wszystkie źródła narracyjne zgodnie wspominają, że pierwszą ofensywę rozpoczętą w listopadzie 1343 r. skierowano przeciwko Hani — Hoeneke, s. 30; Wartberge, s. 71; Wigand, s. 504.

22 Wigand, ss. 503—504.

23 „Up den anganden winter toch de meister mit grotem folcke in Harrien unnd vorheerde dat gantzte landt, toch darna to rote an den hagen. Dem volgeden de andern na und grepen de fiende an. Dar worden twe hern harde vorwundt, de eine uth Prussen, de ander hete broder Buff, de storven darna beide” — Hoeneke, s. 30; „Anno 1344 die cinerum idem magister [Burchard von Dreyleben — S.J.] congregato exercitu et Prutenorum auxilio ad Osiliam processit —” — Wartberge, ss. 71—72.

24 Herman von Wartberge datował jej rozpoczęcie na 17 II — Wartberge, ss. 71—72. Z kolei Wigand z Marburga wspomniał, iż zdobycie najważniejszej twierdzy powstańców na Ozylii miało miejsce 15 II. Z jego przekazu wynikałoby więc, że wyprawa ta musiała wyruszyć nieco wcześniej — Wigand, s. 504.

krzyżackich z Prus. Kronikarz nie podał jednak niestety jego imienia²⁵. Czy mogło tu chodzić o któregoś z komturów z ziemi chełmińskiej, uczestnika wyprawy do Inflant? Wiadomo, że komtur brodnicki Henryk Dusemer i bierzgłowski — Jan Nothaft szczęśliwie wrócili po zakończeniu tej operacji militarnej do Prus²⁶. Zarówno jednak komtur pokrzywieński Konrad von Gartow jak i starogrodzki — Fryderyk von Rynstein od czasu omawianej ekspedycji nigdy już nie pojawili się w źródłach²⁷. Możliwe więc, że jeden z nich zginął w czasie prowadzonych w lutym 1344 r. działań wojennych na obszarze Ozylii. Niewykluczone oczywiście, że śmierć poniósł tam jednak inny, nie wspomniany imiennie w źródłach administrator krzyżacki z ziemi chełmińskiej.

Jak wynika z informacji zawartych w kronice Wiganda z Marburga, uczestnictwo w tłumieniu powstania na Ozylii w lutym 1344 r. zakończyło akcję militarną armii zakonnej z Prus na obszarze Inflant i w Estonii, mimo że działania wojenne na tych terytoriach trwały nadal. W drogę powrotną miała ona wyruszyć 14 marca. Niestety również i w tym przypadku nie wiadomo, którądy wiodła trasa tego przemarszu. W każdym razie na Wielkanoc 1344 r. (4 kwietnia) uczestnicy tej ekspedycji mieli ponownie znaleźć się w Prusach²⁸. Być może armia ta została odwołana przez wielkiego mistrza z racji rozpoczętej wówczas nowej fazy wojny z Litwą, której przebieg — jak to się miało okazać w niedalekiej przyszłości — był bardzo niekorzystny dla strony krzyżackiej²⁹. Jednak uczestnictwo w tej wyprawie do Inflant i do Estonii zaważyło z pewnością na dalszej karierze jednego z jej uczestników — komtura brodnickiego Henryka Dusemera. W wyniku pogłębiającego się kryzysu w państwie zakonnym, którego wyraźnym odzwierciedleniem była wymuszona przez krzyżackich dygnitarzy we wrześniu 1345 r. rezygnacja wielkiego mistrza Ludolfa Königa, to właśnie Henryk Dusemer został najpierw tymczasowym zastępcą najwyższego zwierzchnika Zakonu, by później w wyniku zgodnego wyboru przeprowadzonego na kapitule odbywającej się 13 grudnia 1345 r. w Malborku objąć godność wielkiego mistrza³⁰. „Kronika Oliwska” informuje, że wpływ na decyzję dygnitarzy krzyżackich o powierzeniu Henrykowi Dusemerowi najwyższego urzędu w Zakonie miały sukcesy militarne, jakie odnosił on w dotychczasowych wojnach z Litwinami³¹. Zważywszy, że od początku 1344 r. Krzyżacy w walkach z tym przeciwnikiem nie mogli poszczycić się dużymi sukcesami, a wręcz przeciwnie, można wnosić, że dowodzenie ekspedycją militarną z Prus do Inflant w 1343—1344 r. zaliczono

25 „Dar worden twe hern harde vorwundt, de eine uth Prussen, de ander hete broder Buff, de storven dar na beide” — Hoeneke, s. 30.

26 S. Józwiak, *Rezygnacje z kariery wysokich hierarchów Zakonu Krzyżackiego w Prusach w XIV wieku*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1998, nr 1, ss. 27—28; idem, *Nothaft Jan*, w: *Toruński słownik biograficzny*, red. K. Mikulski, Toruń 1998, ss. 185—186.

27 K. Scholz, op. cit., ss. 67—69, 154—158. Autor nie znał dokumentu z 14 V 1343 r. — HBH, k. 103v—104, przez co przeprowadzona przez niego rekonstrukcja kariery Fryderyka von Rynstein jest niepełna.

28 Wigand, s. 504.

29 K. Conrad, *Der dritte Litauerzug König Johans von Böhmen und der Rücktritt des Hochmeisters Ludolf König*, w: *Festschrift für Hermann Heimpel zum 70. Geburtstag am 19. September*, Bd. 2, Göttingen 1972, ss. 382—401; S. Józwiak, *Przekształcenia*, s. 9 i n.

30 Na temat tych wydarzeń por. K. Conrad, op. cit., s. 393 i n.; S. Józwiak, *Rezygnacje*, ss. 27—29; idem, *Przekształcenia*, s. 9 i n.

31 „Constitutus fuit in vice-magistrum frater Henricus Tusimer, qui se honeste rexerat in ordine multis annis et contra Lithwinos semper fuit puginator strenuus et virilis” — *Die ältere Chronik von Oliva und die Schrifttafeln von Oliva*, hrsg. v. T. Hirsch, w: *Scriptores rerum Prussicarum*, hrsg. v. T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Bd. 1, Leipzig 1861, s. 722.

Henrykowi Dusemerowi na poczet jego znaczących osiągnięć wojskowych, co przyniosło mu w efekcie w grudniu 1345 r. godność wielkiego mistrza³².

Stłumienie powstania w duńskiej części Estonii i w inflanckich Wieku i Ozylii nastąpiło dopiero w 1345 r. Już w sierpniu następnego roku najwyższe władze Zakonu Krzyżackiego (na czele z nowym wielkim mistrzem Henrykiem Dusemerem) zakupiły od króla duńskiego Waldemara IV Estonię za 19 tys. grzywien kolońskich³³. Następnie w początkach czerwca 1347 r. na kapitule generalnej Zakonu obradującej w Malborku wielki mistrz potwierdził dotychczasowe przywileje dla rycerstwa i miasta Rewla oraz przekazał zakupioną Harię i Wironię w zastaw mistrzowi inflanckiemu za 20 tys. grzywien kolońskich³⁴. Takie więc realne korzyści przyniosło w rezultacie obu gałęziom Zakonu Krzyżackiego ich aktywne zaangażowanie się w tłumienie rozpoczętego w kwietniu 1343 r. powstania ludności autochtonicznej na omawianych obszarach.

Podsumowując należy stwierdzić, że przedstawiona wyprawa wojsk krzyżackich z Prus do Inflant i do Estonii, przeprowadzona w celu udzielenia wsparcia tamtejszej gałęzi Zakonu w tłumieniu powstania ludności autochtonicznej, była wyjątkową operacją militarną tego typu we wzajemnych stosunkach obu państw krzyżackich w XIV—XV w. Wyruszyła ona do Inflant być może już w maju 1343 r. Dowodził nią najprawdopodobniej ówczesny komtur brodnicki Henryk Dusemer. Liczyła ona około 600—700 konnych i brało w niej dowodnie udział jeszcze co najmniej trzech innych komturów z ziemi chełmińskiej: bierzgłowski, pokrzywieński i starogrodzki. Po przybyciu do Inflant armia z Prus została podporządkowana rozkazom tamtejszego mistrza krajowego Burcharda von Dreyleben i działała w końcu 1343 r. prawdopodobnie częścią sił w Harii, natomiast w lutym 1344 r. na Ozylii, ponosząc przy tym pewne straty w ludziach, również spośród grona braci zakonnych. W połowie marca 1344 r. armia ta została przez wielkiego mistrza odwołana do Prus z racji być może pogarszającej się wówczas sytuacji militarnej w tej prowincji krzyżackiej. Z pewnością udział w tej ekspedycji zaważył na późniejszej karierze jej dowódcy — ówczesnego komtura brodnickiego Henryka Dusemera — który w trudnej politycznej i militarnej sytuacji państwa zakonnego w Prusach uzyskał w grudniu 1345 r. godność wielkiego mistrza.

---

32 Nie należy jednak zapominać o tym, że cała długa kariera urzędnicza Henryka Dusemera była związana z północno-wschodnimi rubieżami państwa krzyżackiego, gdzie nieustannie trwała wojna z Litwą. Dowodnie między 7 III 1336 a 6 XII 1339 r. pełnił on również godność marszałka — S. Józwiak, *Rezygnacje*, ss. 27—28.

33 *Preußisches Urkundenbuch* hrsg. v. H. Koeppen, Bd. 4, Marburg 1960, nr 58.

34 *Ibidem*, nr 195, nr 196, nr 211.

**Der Feldzug des Deutschen Ordens nach Estland
in den Jahren 1343—1344**

Zusammenfassung

Der Feldzug des Deutschen Ordens nach Livland und Estland, der den dortigen Zweig des Deutschen Ordens bei der Niederschlagung eines Aufstandes der autochthonen Bevölkerung unterstützen sollte, stellte einen Sonderfall in den Beziehungen zwischen den beiden Staaten des Deutschen Ordens im 14. und 15. Jahrhundert dar. Die militärische Expedition, die vermutlich schon im Mai 1343 nach Livland vorstieß, wurde höchstwahrscheinlich vom damaligen Komtur von Buddenbrock [Brodnica] Heinrich Dusemer geleitet und umfaßte ca. 600—700 Ritter. Außerdem nahmen drei weitere Komturen auf freiwilliger Basis teil. Nach der Ankunft in Livland wurde die Armee aus Preußen den Befehlen des dortigen Landesmeisters Burchard von Dreyleben unterstellt und wirkte wahrscheinlich mit einem Teil der Armee in Haria und im Februar 1344 in Ozylia, wobei sie Verluste zu verzeichnen hatte, auch aus den Reihen der Ordensbrüder. Mitte März 1344 wurde die Armee vom Großmeister in die preußische Ordensprovinz zurückgerufen, da sich die dortige militärische Situation verschlechtert hatte. Sicherlich wirkte sich die Teilnahme an diesem Feldzug positiv auf die weitere Karriere des Komturs Heinrich Dusemer aus, da er während der schwierigen politischen und militärischen Situation des Deutschen Ordens in Preußen im Dezember 1345 die Würde des Großmeisters übertragen bekam.

Übersetzung Krzysztof Ruchniewicz